

району внесено припис щодо усунення порушень земельного законодавства й оформлення документації відповідно до чинного законодавства.

Таким чином, у разі незгоди користувачів з припиненням права надкокористування у випадках використання надр не за цільовим призначенням із застосуванням методів і способів, що негативно впливають на стан надр, призводять до забруднення довкілля, або позбавленням спеціального дозволу — це питання вирішується в судовому порядку, а в інших випадках — в адміністративному порядку.

Література

1. Гаврик С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины: Проблемы теории и развития законодательства. — Х., 1994.
2. Гетьман А. П. Вступ до теорії еколого-процесуального права України: Навч. посіб. — Х., 1998.
3. Кравченко С. П. Соціально-правовые аспекты правовой охраны окружающей среды. — Л., 1998.
4. Лунев А. Е. Природа, право, управление. — М., 1981.
5. Мальшко П. И. Государственный контроль за охраной атмосферного воздуха. — К., 1982.
6. Охрана окружающей среды в городах (организационно-правовые вопросы). — К., 1981.
7. Екологічне законодавство України / В. В. Костецький. — К.: ЗАТ «ПЧЛАВА», 1998. — 162 с.
8. Природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды: Учебник. — М., 1998.
9. Розовский Б. Г., Ворсинов Г. Т. Экологическое право. — Луганск, 1994.
10. Шестерик А. С. Экологическое право: Вопросы теории и методологии анализа. — С.Пб., 2000.
11. Шульга М. Земельне та сільськогосподарське законодавство України. — Х., 1996.

УДК 349.6:338.48(477)

Н. І. Палій

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ РЕКРЕАЦІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Україна має великий рекреаційний потенціал. Майже третина її території придатна або умовно придатна для рекреаційного використання [1]. Найважливішою умовою розвитку рекреаційного господарства виступають природні рекреаційні ресурси.

Загальна площа природних рекреаційних ландшафтів нашої країни становить 9,4 млн га (15,5% території країни), а їх одночасна рекреаційна ємність — близько 50 млн осіб. Площа земель рекреаційного призначення становить близько 100 тис. га. Понад 4,5 тис. рекреаційних закладів загальною ємністю 20 тис. місць повинні створити передумову для розвитку рекреаційної, у тому числі туристичної, галузі країни [2]. На території України знаходиться понад 70 тис. річок, понад 3 тис. природних озер і 22 тис. штучних водойм. Теплі Чорне і Азовське моря, унікальні гірські комплекси Криму, лісові масиви Полісся — все це є передумовами розвитку рекреаційної діяльності [3]. Слід згадати і велику цінність сприятливих для відпочинку і лікування якостей Карпат. Тут

знаходяться запаси лікувальних грязей, озокериту, які можна віднести до самих великих у світі. За наявністю рекреаційно-туристичних ресурсів наша держава посідає перше місце серед шести держав Причорномор'я.

Одним з визначальних ресурсів розвитку рекреації, курортів і туризму в Азово-Чорноморському регіоні, безумовно, є клімат. Цей регіон має значні запаси мінеральних вод різноманітного хімічного складу. Унікальні природні ландшафти, Кримські гори, одеські лимани, піщані коси; природно-заповідні території, пам'ятки археології, історії, архітектури і мистецтва різноманітять ресурсний потенціал рекреації приморського регіону. Наведені вище короткі відомості про рекреаційний фонд України дозволяють судити про наявність досить гарних умов для організації і розвитку, подальшого вдосконалення курортно-рекреаційної галузі.

Однак треба підкреслити, що сучасний стан рекреаційного фонду України викликає занепокоєння. Навантаження на рекреаційні ресурси знижує якість і ефективність відпочинку, веде до деградації самих ресурсів. До основних причин, що обумовлюють такий стан рекреаційного фонду, можна віднести недосконалість природоохоронної діяльності, єдиної системи охорони і раціонального використання природних ресурсів, що пояснюється недостатньою увагою до природних рекреаційних ресурсів України. Оскільки основною умовою розвитку рекреації є якість і кількість природних рекреаційних ресурсів, то одним з найважливіших завдань є їх ефективна охорона і раціональне використання.

Про важливість охорони і дбайливого ставлення до рекреаційного фонду свідчать багато нормативних актів України. Говорячи про правову охорону рекреаційного фонду, слід зазначити, що вона базується на правовій охороні навколишнього природного середовища, якій у науковій літературі приділяється досить багато уваги. Так, правова охорона навколишнього природного середовища являє собою сукупність встановлених державою правових норм і виникаючих у результаті їх реалізації правовідносин, спрямованих на виконання заходів щодо збереження природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, оздоровлення оточуючого людину природного середовища в інтересах сьогодення та майбутніх поколінь людей.

У зміст такого поняття включаються чотири обов'язкові елементи: певний затверджений законом перелік охоронюваних об'єктів природи; сукупність попереджувальних, заборонних, відтворювальних, карних, заохочувальних правових норм; відповідальність за порушення природоохоронного законодавства і правові вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної природному середовищу; контроль за станом природного середовища та дотриманням вимог охорони природи [4].

Правова охорона всіх природних територій і ресурсів, що мають рекреаційне значення, у літературі спеціально не досліджувалася, однак окремим її аспектам приділялася увага в роботах багатьох учених. Основна частина таких досліджень належить до екологічних, тому вченими розглядалися питання збереження природного середовища, відтворення зазначених природних територій і ресурсів, оздоровлення оточуючого людину природного середовища, що, безу-

мовно, важливо, оскільки є передумовою для формування особливої правової охорони об'єктів рекреаційного фонду.

У той же час слід сказати, що визначення як охоронюваних об'єктів рекреаційних територій і ресурсів пов'язано, насамперед, з доцільністю їх використання для спеціальної господарської діяльності, тому тут потрібен комплексний підхід до їх правової охорони, що рівною мірою враховував би їх екологічну цінність і економічну значимість.

Наявність особливостей правової охорони окремих рекреаційних територій і ресурсів підтверджується і у законодавстві. Аналіз законодавства про рекреаційні зони, території, землі рекреаційного призначення та інші природні ресурси, що мають рекреаційне значення, вказує на такі заходи, здійсненні державою, щодо такої охорони: визначення об'єктів, що підлягають охороні; встановлення спеціальних охоронних вимог, розроблення окремих критеріїв зонування територій і нормативів рекреаційного навантаження; визначення органів, до компетенції яких входить контроль за дотриманням вимог правової охорони.

При цьому права охорона рекреаційних територій і ресурсів включає систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на їх раціональне використання, охорону від несприятливого впливу, відтворення і підвищення рекреаційної значимості, дотримання їх правового режиму, хоча негативним аспектом є розрізненість норм, що регулюють ці заходи за безліччю нормативних актів, відображення ними різних підходів до охорони, а тому, потрібно відзначити, і систему вищезгаданих заходів вони представляють тільки умовно.

Найбільш складним в правовій охороні рекреаційного фонду є встановлення попереджувальних, заборонних, відтворювальних, заохочувальних правових норм. У цей час такі норми розрізняються щодо рекреаційних, лікувально-оздоровчих зон; земель рекреаційного, оздоровчого призначення; водних об'єктів, які належать до категорії лікувальних, і інших, що мають рекреаційне значення.

Треба констатувати, що сьогодні існують спеціальні вимоги щодо охорони територій і ресурсів рекреаційного фонду в законодавстві, загалом намічені напрямки їх охорони, однак більшість з них має заборонний характер, що, можливо, виправдано з позиції охорони навколишнього середовища, але мало виправдано з позиції розвитку рекреаційної діяльності. З іншого боку, успішне функціонування рекреаційної діяльності можливо тільки при якісному, екологічно безпечному стані природних територій і ресурсів рекреаційного фонду.

Крім цього, здійснення попереджувальних, відтворювальних, заборонних заходів вимагає певних витрат. Але вони можуть бути отримані за рахунок результатів рекреаційної діяльності при зваженому підході щодо встановлення мір, які враховували би спеціальне екологічне та господарське значення рекреаційного фонду.

Одним з елементів правової охорони рекреаційного фонду виступає, безперечно, контроль за дотриманням правового режиму рекреаційного фонду, який являє собою діяльність спеціально уповноважених органів і суспільних об'єднань, спрямовану на забезпечення ефективного використання, охорони і відновлення

територій, ресурсів, визнаних у встановленому законодавством порядку рекреаційними. Ця діяльність має комплексний характер і здійснюється органами, які займаються перевіркою, дослідженням, вивченням стану рекреаційних територій і ресурсів, без права втручання в рекреаційну діяльність, крім випадків, прямо передбачених у законодавстві.

Наступним елементом правової охорони рекреаційного фонду є відповідальність за правопорушення в досліджуваній сфері. Відповідальність за порушення режиму використання та охорони рекреаційного фонду і його складових є одним з видів юридичної відповідальності, що проявляється обов'язком виконувати екологічні норми та правила і несприятливими наслідками за їх порушення. Відповідальності за порушення режиму використання та охорони рекреаційного фонду і його складових властиві всі риси, які властиві інституту екологічної відповідальності, хоча вона має і свої особливості, що визначаються специфікою об'єкта посягання.

Чинне законодавство не містить спеціальних норм, які передбачали би відповідальність за порушення режиму використання та охорони рекреаційних ресурсів, що є одним з його недоліків, але у ньому є ряд норм, застосування яких можливо у випадку порушення законодавства про території і ресурси рекреаційного фонду. Більшу частину зазначених порушень можна віднести до правопорушень земельного, водного, лісового законодавства, тому, взявши за основу наявні норми по окремих ресурсах, можна проаналізувати можливість їх застосування до окремих територій і ресурсів рекреаційного фонду. До них належать: псування, пошкодження, знищення природних рекреаційних ресурсів, порушення інших вимог по використанню та охороні територій; нецільове використання земель рекреаційного призначення та ін.

Основні положення правової охорони рекреаційного фонду спрямовані на забезпечення його екологічної цінності і не враховують основне призначення цього фонду, а саме використання для господарської діяльності у сфері рекреації, тому такі положення повинні бути скоректовані з урахуванням економічних заходів, які застосовуються у господарській діяльності, що дозволить максимально врахувати екологічні та економічні інтереси суспільства і суб'єктів господарювання.

Правова охорона рекреаційного фонду повинна бути чітко зорієнтована на його раціональне використання у процесі здійснення рекреаційної діяльності, забезпечення прав громадян на відпочинок, на збереження і поліпшення здоров'я, на задоволення духовних і культурних потреб.

Література

1. Данилішин Б. М., Дорогунцов С. І. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. — К.: РВПС України, 1995. — С. 214–215.
2. Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року: Схвалені Указом Президента України від 10 серпня 1999 р. // Урядовий кур'єр. — 1999. — 29 верес.
3. Природноресурсове право України: Навч. посіб. / За ред. І. І. Каракаша. — К.: Істипа, 2005. — 376 с.
4. Винниченко І. Про туризм без упереджень // Урядовий кур'єр. — 1996. — 3 груд.